

УДК 332.12:338.432

*С. В. Козловський,
д. е. н., професор кафедри організації обліку та звітності,
Вінницький національний аграрний університет
Є. С. Жураківський,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ "ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА" ТА СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*S. Kozlovskiy,
Doctor of Economics, professor of department of accounting
and reporting Vinnitsa National Agrarian University
E. Zhurakivskiy,
Postgraduate student of Vinnitsa National Agrarian University*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DEFINITION OF THE "ECONOMIC SECURITY" AND COMPONENTS OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті проведено дослідження теоретико-методологічних підходів до визначення категорії "економічна безпека". Визначено ієрархічність системи економічної безпеки. Запропоновано власне визначення категорії "економічна безпека". Досліджено та вдосконалено складові економічної безпеки України. Розглянуто категорію "економічна безпека" з позицій впливу на інші сфери діяльності людини, суспільства, держави.

This article studied the theoretical and methodological approaches to the definition of the "economic security." Defined hierarchical system of economic security. A proper definition of the "economic security." Studied and improved components of economic security of Ukraine. We consider the category of "economic security" from positions of influence to other areas of human activity, society and state.

Ключові слова: економічна безпека, держава, складові економічної безпеки, ієрархічність системи економічної безпеки.

Key words: economic security, state economic security components, hierarchical system of economic security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному глобалізованому світі питання забезпечення економічної безпеки країни як першочергової задачі захисту національних інтересів держави від різного роду загроз має особливу актуальність. Різний економічний потенціал регіонів та рівень їх розвитку, економічні та фінансові проблеми, що поглибилися останнім часом в країні, нерозв'язаний збройний конфлікт на сході держави, наявність великої кількості біженців з окупованих територій та інші несприятливі обставини, з якими стикнулася економіка України на початку 2014 року, потребують особливого підходу до розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки України.

Як відомо, економічна безпека країни в цілому може бути забезпечена лише тоді, коли залежність країни за встановленими показниками (критеріями) не перевищує певної межі, за якою може виникнути загроза національному суверенітету.

Сьогодні економічна безпека розглядається як одна із важливих характеристик економічної системи, яка визначає її спроможність підтримувати функціонування даної системи у встановлених межах за умови стійкого [1] забезпечення ресурсами та захисту з боку держави інтересів господарюючих суб'єктів і національних інтересів країни загалом. Термін "економічна безпека" на-

був офіційного статусу у резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1985 року, яка мала назву "Міжнародна економічна безпека" [2]. В зазначеній резолюції підкреслено, що економічна безпека на національному рівні пов'язана із захищеністю економіки країни від зовнішніх та внутрішніх несприятливих факторів, які можуть порушувати нормальний процес відтворення, погіршувати досягнутий рівень життя населення і тим самим викликати загострення соціальної напруги у суспільстві

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як відомо, проблеми досягнення економічної безпеки держави, регіонів, окремих галузей економіки, а також дослідження питань, пов'язаних з цією проблемою, відображені в наукових працях багатьох зарубіжних та вітчизняних: Л. Абалкіна, Дж. Барбера, А. Біркена, І. Бінька, О. Барановського, З. Варналія, О. Власюка, В. Воротіна, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Горбуліна, К. Гудвіла, К. Девіса, О. Ємельянова, М. Єрмошенка, А. Качинського, Г. Калетніка, Е. Кіреєвої, А. Козаченко, Р. Леонарда, Ю. Лисенка, Т. Лоурі, І. Мазура, О. Макара, А. Мокія, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Гаранушенка, В. Предборського, Д. Прейгера, У. Семюелса, О. Скидана, А. Сухорукова, О. Черняка, Л. Шевченко, В. Шлемко, А. Штангрета та ін.

Наукові праці зазначених вчених мають велику наукову і практичну значимість, вони сформували методологічну основу даної проблеми і у своїй сукупності створили надійну теоретичну базу для подальших досліджень. Разом з тим, ще не всі проблеми розв'язані повною мірою.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета роботи полягає в теоретичному дослідженні концептуальних підходів до визначення категорії "економічна безпека" та визначення складових економічної безпеки України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку світової економіки, в умовах глобальної економічного та політичної нестабільності величезне значення набуває поняття "безпеки". На сьогоднішній день дане поняття стало актуальним для всіх суб'єктів — починаючи від окремо взятого громадянина будь-якої країни (особиста безпека, продовольча безпека, безпека житла, захищеність від втрати роботи, екологічна безпека, соціальна захищеність і т.п.), і закінчуючи національною безпекою держави, в якій мешкає даний суб'єкт, та загальносвітовою безпекою.

Хоча поняття "безпеки", на перший погляд, здається достатньо зрозумілим і легко визначеним, воно має широкий діапазон значень. Значна кількість вітчизняних і зарубіжних дослідників трактують дане поняття досить широко і часто неоднозначно. Так, у тлумачному словнику С.І. Ожегова термін "безпека" трактується як "стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки" [3], а В.І. Даль вкладає в поняття "безпеки" "відсутність небезпеки, збереження, надійності" [4].

Американський політолог А. Уолферс писав: "Безпека, в об'єктивному плані, передбачає відсутність загроз придбаним цінностям, в суб'єктивному — відсутність побоювань щодо того, що цим цінностям буде завдано збитків" [5]. З даного означення випливає, що безпека — це необхідна умова накопичення цінностей, тобто — це одна з умов успішного функціонування будь-якої системи і, як наслідок, необхідна умова формування та функціонування інституту держави.

Слід звернути увагу на поняття "безпеки" з позиції категорії "стійкість" [6]. Як зазначав А. Петренко [7], в одних джерелах "безпека — це якість будь-якої системи, що визначає її можливість і здатність до самозбереження. В інших — це система гарантій, що забезпечують стійкий розвиток і захист (системи) від зовнішніх і внутрішніх загроз".

Згідно з концепцією Д.М. Кейнса, яка була сформована у середині 30-х років ХХ ст., основними загрозами економічній безпеці держави є не зовнішні конкуренти, а внутрішні фактори, зокрема безробіття й економічна депресія. Тому базовим завданням уряду визначалося активне регулювання господарської діяльності шляхом субсидування депресивних галузей, розміщення держзамовлень та надання дотацій, впровадження прямого адміністративного контролю за конкуренцією [8]. Відповідно до інституційної концепції економічної безпеки, що складалася наприкінці ХХ ст. у зв'язку зі зростанням обсягів тіньової економіки в світі та необхідністю запровадження заходів боротьби з нею, до головних загроз економічній безпеці відноситься не тіньова економіка, а фактори, що, спричиняють її виникнення, — значний рівень бюрократизації, недосконалість підприємницького законодавства, високий рівень податків і зборів та інше.

Підсумовуючи вищевказані означення, можна, на наш погляд, поняття "безпеки" сформулювати так: безпека — це такий стан системи, при якому забезпечується її стійкість при впливі різного роду загроз, а також гарантується її розвиток і здатність до самозбереження і природного відтворення.

В умовах стрімких темпів глобалізації роль держави, як регулюючого суспільного інституту, набуває все більшого значення. Історично люди завжди об'єднувалися для найбільш ефективного та цивілізованого забезпечення власних потреб в безпеці, продовольстві і т.ін. Томас Гобс стверджував, що "держави є вихід з вічної боротьби всіх проти всіх" [9]. Однак, на сьогоднішній день,

перед інститутом держави, покликаним, у першу чергу лобювати інтереси власного населення, постає неоднозначна проблема — або оперативно включитися і стимулювати процеси глобалізації, дозволяючи тим самим своєму населенню отримувати певні вигоди (насамперед, матеріальні) від цього, або навпаки, гальмувати входження економіки країни у світовий глобалізований простір, намагаючись максимально зберегти власний суверенітет. Розв'язання зазначеної проблеми можливе тільки при правильному трактуванні поняття "національна безпека держави" та встановлення складових, які забезпечують цю безпеку.

На наш погляд, ключовим фактором, який впливає на національну безпеку держави, є її суверенітет, оскільки держава, що не володіє суверенітетом, не в змозі протидіяти ні політичним, ні зовнішнім і внутрішнім економічним, ні військовим загрозам.

Розвиток сучасного світу призвів до того, що в сучасних умовах національна безпека будь-якої країни перебуває під дією великої кількості загроз. Залежно від класифікаційних ознак загрози поділяють внутрішні та зовнішні. До внутрішніх загроз можна віднести: зростання майнового розшарування населення та загощення соціальних конфліктів, погіршення криміногенної ситуації в економіці і суспільстві, падіння науково-технічного потенціалу економіки тощо. До зовнішніх загроз належить: політична нестабільність на світовій арені, посилення боротьби країн світу за природні ресурси і території, зростання темпів міграції робочої сили, особливо висококваліфікованих спеціалістів, з бідних країн до розвинутих, постійне зростання обсягів вивезення капіталу за кордон, зростання імпортозалежності держав з продовольства, живої продукції і т.ін.

Розглядаючи загрози з позиції ступеня їх впливу на суверенітет країни, можна зробити висновок про те, що найбільш вагомими та значимими є загрози, які впливають на економічну безпеку країни. Тому, на наш погляд, головною складовою національної безпеки країни в сучасних умовах є її економічна безпека. Саме ця сфера діяльності держави вимагає формування концептуально нових підходів до розробки її основних положень, забезпечення та регулювання.

У сучасній економічній літературі існують різні погляди щодо означення поняття "економічна безпека держави", що пояснюється складністю, багатоконпонентністю та взаємозумовленістю її складових. Аналіз накопичених наукових знань дає змогу систематизувати їх та сформувати методичні підходи до означення сутності економічної безпеки, відповідно до яких економічну безпеку розглядають: а) як процес задоволення потреб населення та держави; б) як захист національних інтересів держави; в) як економічну стійкість та незалежність країни; г) як сукупність умов і факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її здатність до постійного оновлення і удосконалення.

Тому не випадково, що є багато означень поняття "економічна безпека" (табл. 1), однак необхідно визнати той факт, що всі дослідники вважають, що воно є базисним і основоположним в сучасній економічній теорії і теорії державного управління. Економічна безпека, на наш погляд, є тією сполучною ланкою, які об'єднує всі численні складові національної безпеки держави, оскільки від її рівня і стану безпосередньо залежать всі сфери діяльності країни.

Економічна безпека країни в цілому може бути гарантована лише тоді, коли ступінь залежності країни за встановленими показниками (критеріями) не перевищує певної межі, за якою може настати загроза національному суверенітету, а також коли інститути влади готові і спроможні створювати такі механізми реалізації та захисту національних інтересів вітчизняної економіки, які підтримували соціально-політичну стабільність суспільства [10] на належному рівні.

Отже, економічна безпека — це складне полісистемне явище, генезис і розвиток якого обумовлені об'єктивною необхідністю забезпечувати відтворення національної економіки в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та небезпек. До предмета економічної науки економічна

Таблиця 1. Підходи науковців щодо трактування категорії "економічна безпека"

Джерело	Позиції авторів щодо трактування поняття
Абалкін Л.І. [11]	Економічна безпека – це стан економічної системи, що дає змогу їй розвиватися динамічно, ефективно та вирішувати соціальні завдання, при якому держава має можливість виробляти та проводити в життя незалежну економічну політику
Акімов В.А. [12]	Економічна безпека – це сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення і удосконалення; захищеність економічних, політичних, екологічних, правових та інших потреб суспільства і його громадян; забезпечення передумов для виживання в умовах кризи та майбутнього розвитку; захист життєво важливих інтересів країни та її території, зважаючи на ресурсний потенціал, збалансованість та динаміку розвитку; створення внутрішнього імунітету та зовнішньої захищеності від дестабілізуючих впливів; конкурентоспроможність країни на світових ринках, об'єктів і територій на внутрішньому ринку та стійкості фінансового становища; забезпечення належних умов життя та стійкого розвитку особистості, збереження екології
Белов О.Ф. [13]	Економічна безпека – це стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави
Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Сасенко О.С. [14]	Економічна безпека – це сукупність форм і методів узгодження різних інтересів суб'єктів економіки, що дозволяє вирішувати конфлікти з найменшими витратами та з використанням найменш руйнівного для економіки способу
Власюк О.С. [15]	Економічна безпека – це складна поліструктурна наука, яка є наукою про безпеку (точніше – "життєздатність") соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство)
Гесць В.М. [16]	Економічно безпечним є стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток країни
Градов А.П. [17]	Економічна безпека – це стан національної економіки, який забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни у матеріальних благах незалежно від виникнення у світовій економічній системі чи всередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного чи екологічного характеру
Губський Б.В. [18]	Економічна безпека – це можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протидіяти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз
Денисов А.І. [19]	Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання
Дубецька С. [20]	Економічна безпека підприємства являє собою комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарських суб'єктів в умовах ринкової економіки, захищають їхні комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів
Єрмошенко М.М. [21]	Економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери
Закон України «Про основи національної безпеки України» [22]	Економічна безпека держави – це стан рівноваги і соціально орієнтованого розвитку національної економічної системи, що досягається завдяки реалізації сукупності форм та методів економічної політики.
Żukrowska K. [23]	Економічна безпека держави означає умови гармонійного розвитку, що дає змогу будувати сталий добробут громадян держави. З точки зору макроекономічної безпеки – це стабільність зайнятості населення, низький рівень безробіття, передбачувані перспективи розвитку економіки. У мікроекономічному вимірі – це платоспроможність суб'єкта господарювання, бізнесу. В обох випадках йдеться про здатність збалансувати зобов'язання з огляду на потреби в середньостроковій перспективі
Ларіонов А. [24]	Економічна безпека – це такий стан економічних, політичних і правових умов, які забезпечують стійке виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найдешевшим способом
Камлик М.І. [25]	Економічна безпека – це надійна захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, насамперед – від прямих та опосередкованих економічних збитків; захищеність економічних інтересів держави, суспільства і особистості, з одного боку, та впровадження оптимальної соціально-орієнтованої економічної політики, з іншого
Książkowski K.M. [26]	Економічна безпека держави – це безперервне функціонування економік, тобто збереження основних показників розвитку, а також забезпечення компаративної рівноваги з економіками інших країн
Макара О.В. [27]	Економічна безпека держави – це стан рівноваги і соціально орієнтованого розвитку національної економічної системи, що досягається завдяки реалізації сукупності форм та методів економічної політики
Методика Міністерства економіки [28]	Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави
Мішина І.Г. [29]	Економічна безпека – це основа життєдіяльності суспільства, його соціально-політичної та національно-етнічної стійкості, це горизонтальні і вертикальні відносини між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів
Мунтіян В.І. [30]	Економічна безпека – це стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства та держави, розвитку достатнього оборонного потенціалу, що сприятиме стійкому й ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення; створення передумов для підтримки та покращення рівня життя громадян, задоволення інтересів у виробничо-економічній, фінансовій, зовнішньоекономічній, технологічній, енергетичній, продовольчій та інших економічних сферах
Пастернак-Таранушенко Г.А. [31]	Економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців
Пухтаевич Г.О. [32]	Економічна безпека – це такий стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави
Raczkowski K. [33]	Економічна безпека – це збалансований стан ендо- та екзогенного функціонування національної економіки, в якій виникає ризик порушень рівноваги, для зниження якого необхідна реалізація визначених і ухвалених організаційно-правових норм і стандартів, принципів соціального співіснування
Савін В. [34]	Економічна безпека країни – це стійкість її економіки, яка характеризується міцністю на надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних і інших зв'язків у середині системи, здатністю витримувати внутрішні і зовнішні загрози та дії непередбачуваних і важкопрогнозованих факторів
Трач В.О. [35]	Економічна безпека – економічні відносини з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть при несприятливих умовах внутрішнього і зовнішнього середовища
Циглик І.І. [36]	Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технології і техніки, устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Шлемко В.Т. [37; 38]	Економічна безпека – це стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави

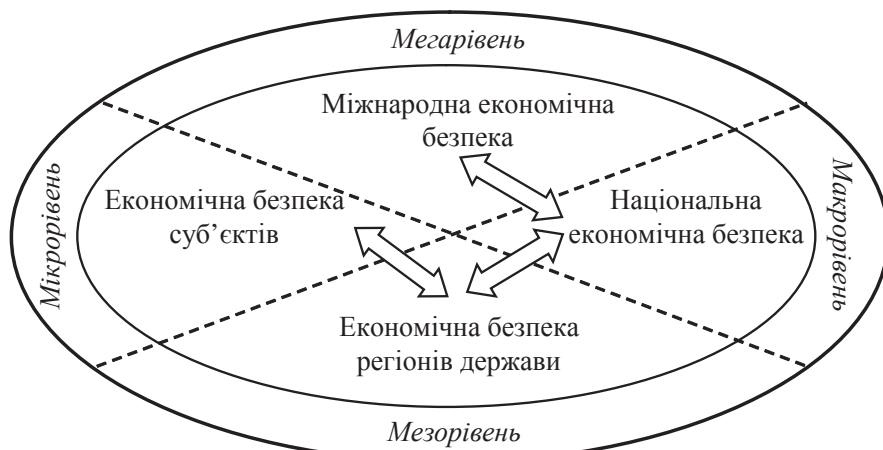

Рис. 1. Ієрархічність системи економічної безпеки

безпека включається, по-перше, як категорія, що відображає економічні відносини між суб'єктами та виявляється через поняття інтересу; по-друге, як категорія, властива усім соціально-економічним системам; по-третє, як форма вияву функціонування національної економіки; по-четверте, як іманентна функціональна властивість економічної системи [39].

Проаналізувавши основні тлумачення категорії "економічна безпека", можна перейти до розкриття економічної сутності даного поняття з позиції багаторівневості економіки (рис. 1). На наш погляд, доцільно виокремити 4 основних рівня економічної безпеки: міжнародну, макрорівневу, мезорівневу та мікрорівневу.

До мегарівня можна віднести міжнародну економіку (або її ще називають глобальною або світовою). Особливостями цього рівня є градація країн за рівнем економічного розвитку, яку регулярно складає ООН. До макрорівня доцільно віднести національну економіку, економічну безпеку якої можна забезпечити шляхом сталого зростання всіх макроекономічних показників. До мезорівня відносять економіку окремих регіонів або галузей, а до мікрорівня — економіку конкретного підприємства, домогосподарства, окремої особи тощо.

Далі розглянемо економічну безпеку з позицій впливу на інші сфери діяльності людини, суспільства, держави. Не викликає заперечень, що економічна безпека впливає на різні сфери діяльності суб'єктів на всіх рівнях економіки (рис. 2), тому, на наш погляд, доцільно виокремити різновиди економічної безпеки, які у своєму різноманітті і формують економічну безпеку як складну економічну систему.

Складові цієї системи, будучи у свою чергу, також досить складними структурами, можуть бути представлені у вигляді окремих самостійних підсистем, взаємодія яких формує державну політику в економічній сфері. Особливе місце в забезпеченні економічної безпеки, на

наш погляд, займає науково-інтелектуальна складова, яка віддзеркалює економічно-інтелектуальну сферу діяльності держави та рівень її розвитку. Даний показник найбільш повно відображається і розкривається через Індекс людського розвитку, який розраховується спеціалізованими установами ООН та регулярно публікується у відкритому друці.

Індекс людського розвитку (індекс розвитку людського потенціалу) — індекс порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників країни. Методика розрахунку індексу людського розвитку базується на використанні показників соціальної політики держави, а саме: очікуваної тривалості життя при народженні, рівня письменності дорослого населення та охоплення його всіма видами навчання, величини ВВП на особу за паритетом купівельної спроможності. Ці складові за спеціальною формулою формуються в один загальний індекс ІРАП, максимальне значення якого дорівнює одиниці. У 2009 році ІРАП України становив 0,796 (85 місце у світі). У 2014 індекс людського розвитку в Україні становив 0,734 і Україні посіла вже 83 місце у світі [40; 41]. Для порівняння індекс людського розвитку розвинутих країн складав приблизно 0,94, країн центральної та східної Європи та СНД — 0,89, середньосвітовий індекс — 0,75.

При формуванні економічної безпеки країни потрібно враховувати певні об'єктивні обставини, ігнорування яких може звести нанівець усю зроблену роботу.

По-перше. Економічна незалежність країни не є абсолютною, оскільки міжнародний поділ праці робить національну економіку взаємозалежними одну від одної. За таких умов економічна незалежність означає тільки можливість контролю над національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який забезпечує її конкурентоспроможність і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями. Тобто поняття економічної безпеки ширше, ніж поняття "економічна незалежність", яке є його частиною.

По-друге. Потрібно враховувати, що всі запропоновані заходи повинні забезпечувати стійкість економічної системи. Найбільш повне тлумачення поняття стійкості запропоновано Козловським С.В., який стверджує, що "економічна безпека системи — це здатність економічної системи після де-якого збурення (зміни параметрів економічної системи, її показників) швидко повертатися у стан не гірший попереднього, зберігати свій стан як заведено довго, а також поліпшувати свій стан до величини збурення за умови позитивної зміни економічних параметрів системи" [6].

Тому формування економічної безпеки країни повинно базуватися на захисті всіх форм власності, створенні умов і гарантій для розвитку підприємницької активності, стримуванні факторів, здатних дестабілізувати економічну ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, які можуть викликати соціальні потрясіння і т.ін.).

По-третє. Потрібно створювати сприятливий клімат для інвестицій і інновацій, постійно здійснювати модернізацію виробництва, підвищувати професійний, освітній і загальнокультурний рівень працівників тощо. В сучасних умовах ці заходи є необхідними й обов'язковими за забезпечення стійкості і поступового розвитку національної економіки. Таким чином, можна стверджувати, що економічна безпека — це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її

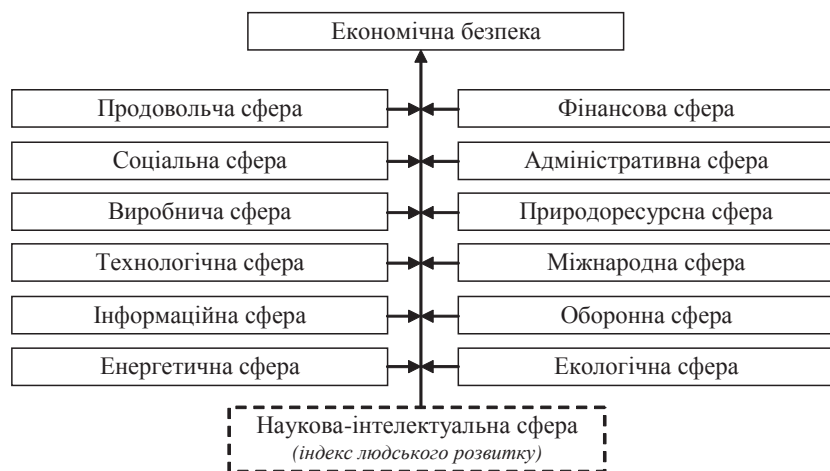

Рис. 2. Складові економічної безпеки України

стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення [42].

ВИСНОВКИ

Під економічною безпекою слід розуміти найважливішу якісну характеристику економічної системи, визначальною її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, які передбачають оптимальні умови для розвитку держави, стійке забезпечення країни необхідними видами ресурсів, послідовну реалізацію національно-державних інтересів. Економічна безпека має складну внутрішню структуру, в якій можна виокремити три найважливіших складові: економічна незалежність; стабільність і стійкість національної економіки; здатність до саморозвитку і прогресу.

Економічна безпека країни повинна, по-перше: забезпечуватися, насамперед, ефективністю самої економіки, тобто, поряд із захисними заходами, здійснюваними державою, вона повинна захищати сама себе на основі високої продуктивності праці, якості продукції і т.ін.; по-друге: забезпечення економічної безпеки країни не є прерогативою якого-небудь одного державного відомства. Вона повинна підтримуватися всією системою державних органів, всіма ланками і структурами економіки.

Література:

1. Козловський С.В. Стійкість розвитку аграрної галузі регіону як чинник економічного зростання України / С.В. Козловський, В.О. Козловський, О.М. Бурлака // Економіка України. — 2014. — № 9. — С.59—73.
2. Резолюції 40-ї сесії Генеральної Ассамблеї ООН (1985 год) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/ga/40/docs/40res.shtml>
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 72500 слов, 7500 фразеологических выражений / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. — Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. — М.: Азъ, 1992, 955 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль в 4 т. — М., 1981. — 67 с.
5. Wolfers A. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 1962, 150 p.
6. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: [моногр.] / С.В. Козловський. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2010. — 432 с.
7. Петренко А. Безопасность в коммуникации делового человека / А. Петренко. — М.: Тех-нологическая школа бизнеса, 1994. — С. 7.
8. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс [под ред. Куранова А.П.]. — М.: Гелиос, 1999.
9. Гоббс Т. Сочинения. В 2 т. / Под общ. ред. В.В. Соколова / Т. Гоббс. — М.: Мысль, 1989—1991.
10. Экономика льгот. Социальные льготы / И. Николаев, И. Шульга, С. Артемьев, А. Калинин // Общество и экономика. — 2003. — № 9. — С. 157—181.
11. Абалкин А.И. Конечные народнохозяйственные результаты: сущность, показатели, пути повышения / А.И. Абалкин. — М.: Изд-во "Экономика", 1982. — 184 с.
12. Акимов В.А. Актуальные проблемы устойчивого развития: кол. монография / В.А. Акимов, Е.В. Бридун, М.Ю. Ватагин и др.; под общ. ред. И.В. Недина, Е.И. Сухина. — К.: Вид-во "Знание Украины", 2003. — 430 с.
13. Белов О.Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення [Електронний ресурс] / О.Ф. Белов. — Режим доступу: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html
14. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. — Київ: Знання України, 2011. — 299 с.
15. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. — К., 2012. — 48 с.

16. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України: монографія / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. — Х.: Константа, 2006. — 272 с.
17. Градов А.П. Национальная экономика / А.П. Градов. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 2005. — 240 с.
18. Губський Б.В. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. — К.: Укрархбудінформ, 2001. — 122 с.
19. Денисов А.І. Економічна безпека держави: завдання господарсько-правового забезпечення [Електронний ресурс] / А.І. Денисов // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Сер.: Економічна теорія та пра-во. — 2014. — № 2. — С. 197—206. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_etp_2014_2_22.pdf
20. Кіпчарська Я.М. Економічна безпека підприємства: суть, зміст, складові її забезпечення [Електронний ресурс] / Я. М. Кіпчарська // Наукові записки [Української академії друкарства]. — 2013. — № 2. — С. 63-72. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nz_2013_2_11.pdf
21. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.
22. Закон України "Про основи національної безпеки України" // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. — № 39, ст. 351, зі змінами внесеними згідно із Законом від 18.04.2013 № 221-VII. — С. 221—238.
23. Zukrowska K. Ekonomia jako sfera bezpieczenstwa panstwa / K. Raczkowski, K. Zukrowska, M. Zuber. Intedyscyplinarnosc nauk o bezpieczenstwie, Difin, Warszawa, 2013. — 326 s.
24. Илларионов А. Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. — 1998. — № 10. — С. 35—57.
25. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. / М.І. Камлик. — К.: Атіка, 2005. — 432 с.
26. Ksiezopolski K.M. Bezpieczenstwo ekonomiczne / K.M. Ksiezopolski. Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, 2011. — 268 s.
27. Макара О.В. Економічна безпека як фактор розвитку підприємницької діяльності у системі формування соціальних орієнтирів національної економіки [Електронний ресурс] / О. В. Макара // Науковий вісник НАУ України. — 2013. — Вип. 23.18. — С. 131—137. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/nvntu_2013_23.18_23.pdf
28. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2009 р. / Правові системи НАУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>
29. Мішина І.Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.01 / І.Г. Мішина. — Донецьк, 2011. — 235 с.
30. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В.І. Мунтян. — К.: КВІЦ, 1999. — 462 с.
31. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: [монографія] / Г.А. Пастернак-Таранушенко. — К.: Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. — 320 с.
32. Пухтаєвич Г.О. Аналіз національної економіки: навч. посіб. / Г.О. Пухтаєвич. — К.: Кон-дор, 2005. — 391 с.
33. Raczkowski K. Percepcja bezpieczenstwa ekonomicznego i wyzwania dla zarzadzania nim w XXI wieku / K. Raczkowski. Bezpieczenstwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarzadzania panstwem, Wolters Kluwer. — Warszawa, 2012. — 346 s.
34. Савин В. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. — 1995. — № 9. — С. 15.
35. Трач В.О. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій / О.В. Трач // Європейський вектор економічного розвитку. — 2011. — № 1. — С. 228—234.
36. Циглик І.І. Економічна безпека підприємства в системі внутрішнього економічного механізму /

І.І. Циглик, Т.М. Паневник // Економіка. — 2007. — № 8. — С. 3—5.

37. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. — К.: Вид-во НІСД, 1997. — 144 с.

38. Набиванець І.Р. Етимологія та сутність категорії "економічна безпека" [Електронний ре-сурс] / І.Р. Набиванець // Науковий вісник НАЛТУ України. — 2014. — Вип. 24.4. — С. 371—377. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvntu_2014_24.4_63.pdf

39. Дудін М. М. Економічна безпека підприємства як необхідний системний засіб боротьби з економічною злочинністю [Електронний ресурс] / М. М. Дудін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2014. — № 2. — С. 55—65. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnuvs_2014_2_9.pdf

40. Human Development Report 2014 [Електронний ресурс] // Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. — Режим доступу: <http://issuu.com/undp/docs/hdr14-report-en/1?e=3183072/9245907>

41. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>

42. Калетнік Г.М. Управління регіональною продовольчою безпекою в умовах економічної нестабільності: [моногр.] / Г.М. Калетнік, С.В. Козловський, Е.А. Кіреєва, О.Г. Підвальна. — Вінниця: Мерк'юрі-Поділля, 2015. — 252 с.

References:

1. Kozlovskiy, S. V. (2014), "The stability of the agricultural sector in the region as a factor of economic growth Ukraine", *Economica Ukraine*, vol. 9, pp. 59—73.

2. Resolution of the 40th session of the UN General Assembly (1985) [E-resource]. — Access mode: <http://www.un.org/ru/ga/40/docs/40res.shtml>

3. Ojegov, S. I. (1992), *Tolkviy slovar russkogo yazika: 72500 slov* [Dictionary of Russian language: 72500 words], Moscow, Az.

4. Dal, V. I. (1981), *Tolkviy slovar russkogo yazika* [Explanatory Dictionary of Russian language], Moscow.

5. Wolfers, A. (1962), Baltimore: Johns Hopkins University Press. pp. 150.

6. Kozlovskiy, S. V. (2010), *Upravlinnia suchasnymy ekonomichnymy systemamy, ikh rozvytkom ta stijkistiuy* [Management of modern economic systems, their development and stability], Merk'iyuri-Podillia, Vinnytsia, Ukraine.

7. Petrenko, A. (1994), "Security in communication business person", *Tehnologia school business*, Moscow, pp. 7.

8. Keynes, Dj. M. (1999), *Obshia teoria zaniatosta, procenta i deneg* [The General Theory of Employment, Interest and Money], Gelios, Moscow.

9. Gobs, T. (1991), *Sochinienia* [Compositions], Misl, Moscow.

10. Nikolaev, I. Shulga, S. Artemiev, A. (2003), "The economy benefits. social benefits", *Obshestvo i ekonomika*, vol. 9, pp. 157—181.

11. Abalkin, L. I. (1982), *Konechnie narodohoziaystvenniy rezultat: sychnost, pokazateli, puti povishenia* [The final national economic results: the nature, performance, ways to improve], Eco-nomica, Moscow.

12. Akimov, V. A. (2003), *Actualnie problem ystoichivogo razvitiya* [Actual problems of sustainable development], Znannia Ukraini, Kiev.

13. Belov, O. F. "The economic security of Ukraine: priorities and mechanisms to ensure" [E-resource], Access mode: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html

14. Varnaliy, Z. S. (2011), *Economichna bezpeka Ukraini: problem ta prioriteti zmiznenia* [The economic security of Ukraine: problems and priorities in strengthening], Znannia Ukraini, Kiev.

15. Vlasuk, O. S. (2012), "Theory and practice of economic security in the sciences of economics", *Nacionalniy institute bezpeki*, pp. 48.

16. Geets, V. M. (2006), *Innovatsiyni perspektivi Ukraini* [Innovative prospects Ukraine], Konstanta, Harkov.

17. Gradov, A. P. (2005), *Natsionalna ekonomika* [Natsyonalnaya Economy], St. Petersburg.

18. Gubskiy, B. V. (2001), *Economichna bezpeka derjsvi: metodologia vimiru s strategia zabezpechinnia* [The economic security: methodology of measuring, condition and strategy to ensure], Ukrarhbudinform, Kiev.

19. Denisov, A. I. (2014), "The economic security of the state: the problem of economic and legal support", *Visnik national university "Yuridicha akademia"*, vol. 2, pp. 197—206.

20. Kipcharska, Y. M. (2013), "The economic security of the enterprise: the nature, scope, elements of its security", *Naykova zapiski Ukrainskoy akademii drukarstva*, vol. 2, pp. 63—72.

21. Ermoshenko, M. M. (2001), *Finansova bezpeka derjsvi: natsionalnie interesi, realni zagrozi, strategia zabezpechinnia* [The financial security of the state: national interests, the real threat strategy to ensure], KNTEY, Kiev.

22. Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" (2003), *Verhovna Rada Ukraine*, № 221-VII.

23. Zukrowska, K. (2013), *Ekonomia jako sfera bezpieczenstwa panstwa*, Warszawa.

24. Illarionov, A. (1998), "Criteria for economic security", *Voprosi ekonomiky*, vol. 10, pp. 35—57.

25. Kamlik, M. I. (2005), *Economichna bezpeka pidpriemniyskoy diialnosti* [The economic security of entrepreneurship], Atica, Kiev.

26. Ksiezopolski, K. M. (2011), "Bezpieczenstwo ekonomiczne", *Dom Wydawniczy ELIPSA*, Warszawa.

27. Makara, O. V. (2013), "Economic security as a factor in business development system of forming social indicators of the national economy", *Naukoviy visnik NKTU*, vol. 23/18, pp. 131—137.

28. On approval of the methodology for determining the level of economic security of Ukraine, Order of the Ministry of Economy of Ukraine (2009), № 60.

29. Mishina, I. G. (2011), "Economic security in terms of market transformations", *Donetsk*.

30. Muntian, V. I. (1999), *Economichna bezpeka Ukraini* [The economic security of Ukraine], KVIC, Kiev.

31. Pasternak-Taranyshenko, G. A. (2003), *Economichna bezpeka derjavi. Metodologia zabezpechinnia* [The economic security of the state. Methodology software], Kiev.

32. Pyhtahevich, G. O. (2005), *Analiz natsionalnoi ekonomiki* [Analysis of the national economy], Kondor, Kiev.

33. Raczkowski, K. (2012), "Percepcja bezpieczenstwa ekonomicznego i wyzwania dla zarzadzania nim w XXI wieku", *Wolters Kluwer*, Warszawa.

34. Savin, V. (1995), "Some aspects of the economic security of Russia", *Mejdnarodniy business Russia*, vol. 9, p. 15.

35. Trach, V. O. (2011), "Economic security in terms of market transformations", *Evpopeyskiy vec-tor ekonomichnogo rozvitku*, vol. 1, pp. 228—234.

36. Tsiglik, I. I. (2007), "The economic security of the enterprise in internal economic mechanism", *Ekonomika*, vol. 8, pp. 3—5.

37. Shlemko, V. T. (1997), *Economichna bezpeka Ukraini: sytnist i napriami zabezpechinnia* [The economic security of Ukraine: the nature and direction of software], NISD, Kiev.

38. Nabivanets, I. R. (2014), "Etymology and nature of the category of "economic security"", *Naykoviy visnik NLTU*, vol. 24.4, pp. 371—377.

39. Dudin, M. M. (2014), "The economic security of enterprise systems as a necessary means of combating economic crime", *Visnik Harkivskogo yuniversitetu vnutrishnih sprav*, vol. 2, pp. 55—65.

40. Human Development Report (2014), [E-resource]. — Access mode: <http://issuu.com/undp/docs/hdr14-report-en/1?e=3183072/9245907>

41. The Free Encyclopedia [E-resource], Access mode: <http://uk.wikipedia.org>

42. Kалетнік, Г. М. Козловський, С. В. Кіреєва, Е. А. Підвальна, О. Г. (2015), *Yptavlinnia regional-noy prodovolchoy bezpeky v umovah ekonomichnoi nestabilnosti* [Management of regional food security in times of economic instability], Merk'iyuri-Podillia, Vinnytsia, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2015 р.